

Մարիամ Հակոբյան
*Հայաստանի Հանրապետության գիտությունների ազգային ակադեմիայի
Մ. Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտի հայցորդ
Էլ. հասցե՝ mar.hakopyan@mail.ru*

DOI: 10.53614/18294952-2024.1-188

ՄԱՐԴ – ՔԱՂԱՔԱԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴԻԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ Զ. ԼՈՆԴՈՆԻ ՆԵՌՈՒՄԱՆՏԻԿԱԿԱՆ ՎԵՊԵՐՈՒՄ

Զեք Լոնդոնի արձակն իր ողջ բարդությամբ, բազմաչափությամբ կենտրոնանալով մարդու, բնության և քաղաքակրթության փոխհարաբերությունների խնդրի վրա՝ ստացել է բազմաթիվ գնահատականներ ինչպես ամերիկյան, այնպես էլ այլ գրական քննադատությունների ողմից: Այդուհանդերձ, ամերիկացի գրողի ստեղծագործության միայն արդի լուսաբանությունն է, որ հեղինակի երկերում բացահայտել է նոր՝ նեոռոմանտիզմի գեղագիտության ձևավորման ակունքները՝ հնարավորություն ընձեռելով Լոնդոնի վեպերն ու պատմվածքները քննել նեոռոմանտիկ գրականության տեսանկյունից, որով էլ որոշարկվում է հոդվածի նորույթն ու արդիականությունը:

Հոդվածի նպատակն է վեր հանել քաղաքակրթության ազդեցությունը մարդու ինքնության ձևավորման վրա, բացահայտել քաղաքակրթության անքննադատ զարգացման կործանարար հետևանքները ժամանակակից աշխարհում և գտնել փրկության հնարավոր ելքերը՝ հիմք ընդունելով Ջ.Լոնդոնի տեսակետներն ու կանխատեսումները սույն թեմայի վերաբերյալ, ինչպես նաև Զեք Լոնդոնի արձակը տեղադրել ամերիկյան նեոռոմանտիզմի համատեքստում՝ ուշադրության արժանացնելով նեոռոմանտիկ գրականության գեղագիտական արժեքների առկայությունը հեղինակի երկերում:

Արդ, հողվածում քննության են առնվել Ջեք Լոնդոնի երկերում մարդ-բնություն և մարդ-քաղաքակրթություն փոխհարաբերությունների արդյունքում ծագած խնդիրներին նորովի մոտեցման ուղիները, որոնց առկայությունն ապահովում է գրողի գեղարվեստական աշխարհի ինքնատիպությունը՝ կապված ԱՄՆ գրականության հիմնական ուղղությունների զարգացման հետ:

Հիմնաբառեր. քաղաքակրթություն, բնություն, նեոռոմանտիզմ, հումանիզմ, ապամարդկայնացում:

Ներածություն

Ժամանակակից գրականության պատմության մեջ Ջեք Լոնդոնն այն ռահվիրաներից մեկն է, ով դիտարկեց քաղաքակրթության զարգացման գործընթացը մարդկության պատմության շարունակականության հեռանկարում, մարդու փրկության որոնումները քաղաքակրթական և մշակութային փոխազդեցության պայմաններում, որոնք գլխավորապես ուղղված էին դեպի բնության աշխարհ: Լոնդոնի գեղարվեստական դիրքորոշման կիզակետում մարդու բնական էությունն է, որը պայմանավորված է նրա ստեղծագործություններում հումանիստական և բարոյական արժեքների առաջնահերթությամբ:

21-րդ դարը մարդկությանն ակնհայտորեն կանգնեցրեց ժամանակակից քաղաքակրթության ճգնաժամային խնդրի հրատապության և այդ հրատապությունը ճանաչելու անհրաժեշտության առաջ, բացահայտեց զարգացման նոր ուղիների վրա հենված ժամանակակից մարդու աշխարհայացքի խոցելիությունը, ինչը հանգեցրեց անխուսափելի կորստի՝ խզելով մարդու կապը բնության հետ: Ջեք Լոնդոնը (John Griffith Chaney, 1876–1916) 20-րդ դարակազմին և դեռևս դրանից առաջ գիտակցում էր նշված խնդրի կարևորությունը: Անդրադառնալով մարդու բնության և քաղաքակրթության հետ ունեցած կապերին՝ հեղինակն առանց շեղումների բացահայտում է դրանք՝ հասարակական օրենքների, զարգացման օրինաչափությունների գործընթացում կարևորելով մարդու տեղն ու դերը:

Արդ, մեր ուսումնասիրության նպատակն է քննել քաղաքակրթության զարգացման հետևանքները ժամանակակից աշխարհում՝ հիմք ընդունելով Ջ.Լոնդոնի առաջադրած հայեցակետերը, մարդ-քաղաքակրթություն փոխհարաբերությունների արդյունքում ծագած խնդիրներին նորովի մոտեցման ուղիները սույն թեմայի վերաբերյալ:

Տեսական հիմքեր

Գրողը դեռևս իր ժամանակաշրջանում վեր է հանել քաղաքակրթության ծնած այն խնդիրները, որոնք այսօր ավելի, քան երբևէ դարձել են ժամանակակից մարդու գոյության և գոյատևման սպառնալիքը: Հողվածում կիրառվել են Չ. Դարվինի և Հ. Սփենսերի սոցիալական տեսությունները, մարքսիզմի տեսությունը, Ֆ. Նիցշեի «գերմարդու» հայեցակարգը, ինչպես նաև

գրականության տեսաբանների և գրականագետների (Լուկով Բ., Բուրստին Դ., Սփիլլեր Ռ., Զվերն Ա., Ֆրանս Ան. և այլք) ներկայացրած հենքային դրույթները: Ուսումնասիրության մեջ կիրառվել են վերլուծական և համեմատական մեթոդները:

Արդյունքներ

Ձեռք Լոնդոնի արձակը մշտապես դիտարկվել է որպես ռեալիզմի, ժոմանտիզմի, նատուրալիզմի, որոշ դեպքերում՝ էքզիստենցիալիզմի գեղագիտական հայացքների կրող, շարունակող և զարգացնող: Մինչդեռ, հետազոտությունները, որոնք իրապես մեծ արժեք են ներկայացնում, սահմանափակվում են նշված գրական ուղղությունների շրջանակներում, և միայն գրաքննադատության վերջին շրջանում՝ հետաքրքրության արդիականացմանը զուգահեռ, Լոնդոնի ստեղծագործությունները սկսել են ուսումնասիրվել այլ ուղղությամբ, որը պարունակում է նեոռոմանտիկ գրականությանը բնորոշ առանձնահատկություններ: Արդ, հոդվածում վերլուծության է ենթարկվում գրականության **նոր հերոսը**՝ օժտված նեոռոմանտիկ տիպական հատկություններով: Նրա անլուծելի հակամարտության հիմքում իդեալի և իրականության ռոմանտիկ անհամաձայնության գիտակցումն է, որը «փոքր մարդուն» դրդում է բացառիկ քայլերի՝ արթնացնելով նրա էության չդրսևորված կողմերը:

Քննարկում

Լոնդոնի վեպերում և պատմվածքներում նկարագրվում է այն ժամանակաշրջանը, երբ մարդը մարտահրավեր նետեց բնությանը՝ ակնհայտորեն գերազնահատելով սեփական հնարավորությունները: Անշուշտ, ամերիկացի գրողի հայացքները բխում էին սոցիալական դարվինիզմի այն դրույթներից, որոնք վերաբերում էին այնպիսի սոցիալական բնագոյներին, ինչպիսիք մարդու մոտ ի հայտ են գալիս էվոլյուցիայի արդյունքում՝ ապահովելով մարդու իշխանությունը բնության վրա: Ըստ նշված տեսության՝ բնության օրենքներն ազդում են մարդու վրա այնպես, ինչպես ամբողջ կենդանական աշխարհի վրա, և մարդուն ճնշող սննդային պաշարի սահմանափակությունը, ինչպես նաև ավելի լավ ապրելու ձգտումը նպաստում են նոր տարատեսակ հմտությունների զարգացմանը, որն էլ դառնում է քաղաքակիրթ աշխարհի հերթական նվաճումների աղբյուրը: Հետևաբար, տեղին է մեջբերել 20-րդ դարի կեսերին Դ. Բուրստինի ձևակերպած հետևյալ հարցադրումը. «Քաղաքակրթությունը դիմակայել է մարդու սահմանափակ հնարավորություններին: Կկարողանա՞ այն դիմակայել մարդու գրեթե ամենազորությանը» (Boorstin, 1974. էջ 40):

Լոնդոնը գրել է այն ամենի մասին, ինչը թաքնված էր իր շատ ժամանակակիցներից, բայց ինչը նա զարմանալիորեն տեսավ իր ապրած ժամանակաշրջանում և կանխատեսեց ապագայի վերաբերյալ: Ամերիկացի գրողի այս հատկանիշը հատկապես նկատել է Ա. Ֆրանսը. «Ջ.Լոնդոնը տաղանդ

ուներ տեսնելու այն, ինչը ներկայումս թաքնված է մարդկանց մեծամասնությամբ, և տիրապետում էր այն գիտելիքներին, որոնք թույլ էին տալիս հայացք գցել դեպի ապագա: Նա կանխատեսում էր մեր դարաշրջանում ծավալվող իրադարձությունները» (Фраис, 1960, էջ 756):

Ա.Մ. Զվերեն իրավացի էր՝ ասելով, որ ժամանակակից գրականությունը շարունակում է անդրադառնալ այն խնդիրներին, «որոնց շուրջ պայքարում էր մեծ ու դժվարին բախումներ բացահայտողի միտքը» (Зверев, 1981, էջ 10): Տեղին է մեջբերել Զվերենի հայտարարությունն առ այն, որ «մենք կվարժվենք Լոնդոնի աշխարհին միայն այն ժամանակ, երբ այս տարօրինակությունների տողատակերում զգանք որոշակի տրամաբանություն և անխուսափելիություն» (Зверев, 1981, էջ 91):

1910թ.-ից սկսած Լոնդոնն աստիճանաբար հեռանալ քաղաքական թեմաներից: «Բնություն վերադառնալու» փորձերը՝ որպես սոցիալական խնդիրների վերջնական լուծման հնարավոր տարբերակ, առավելապես արտացոլված են նրա ուշ շրջանի գործերում:

Բնությունն առանցքային դեր ունի նեոռոմանտիկների գրականության մեջ. այն մեկնաբանվում է որպես քաղաքակրթության և նյութականի հետապնդման դեմ հակադարձում: Առհասարակ, Լոնդոնի ստեղծագործությունների արդի վերլուծության համար, կարծում ենք, կարևոր է հակիրճ անդրադառնալ նեոռոմանտիկ գրականությանը:

Այսպես, 19-20-րդ դդ. սահմանագծին, երբ գեղարվեստական մտածողությունը նոր չափանիշեր է փնտրում, որպես բարոյագիտական-գեղագիտական բողոք ընդդեմ հակահումանիստական հասարակական կառույցի՝ ձևավորվում են նեոռոմանտիկ գրականության այն գլխավոր կատեգորիաները, որոնք, ծագելով այլ սոցիալ-պատմական-մշակութային պայմաններում, ձեռք բերեցին բոլորովին նոր հատկանշական գծեր:

Նեոռոմանտիզմ հասկացությունը բազմաթիվ մեկնաբանություններ է ստացել: Եթե Տոլմաչովի պնդմամբ այն «աղերսվում է պարզունակության, առնականության, ... բնության մեջ գոյատևելու մոտիվների հետ» (Толмачев, 2001, էջ 645), ապա Լուկովը խնդրին տալիս է ավելի բազմաբովանդակ մեկնաբանություն. «Սա գեղագիտական-էթիկական բողոք է անհատի ապամարդկայնացման դեմ, արձագանք նատուրալիզմի և ծայրահեղ դեկադանսի» (Лыков, 1981, էջ 388):

Նեոռոմանտիկ հեղինակների ուշադրության կենտրոնում տրամադրությունն ու հոգեվիճակն են: Նրանք գրում են անձեռնմխելի բնության մասին, բայց ոչ թե փախչում են սոցիալական խնդիրներից, այլ փորձում են դրանց դրական լուծում տալ՝ փոխարինելով քաղաքակիրթ աշխարհը բնության աշխարհով: Սա դառնում է արձագանք ընդդեմ ռեալիզմի և նատուրալիզմի, որտեղ գրվում էր գորշ, խնդիրներով լի իրականության մասին:

Զեք Լոնդոնի «Բոցավառ Արշալույս» («Burning Daylight», 1910) և «Լուսնի հովիտ» («The Valley of the Moon», 1913) վեպերում հերոսներն ի վերջո վերադառնում են բնություն՝ չընդունելով քաղաքակիրթ աշխարհի սահմանած օրենքները: Նրանց համար բնությունը թարմ է, ինքնատիպ և հզոր: Բնության

մեջ երևակայությունն ու իրական զգացմունքները կարող են արթնանալ, ճնշված բնագոյները՝ կյանքի կոչվել ու տարածվել: «Բոցավառ արշալույսը» վեպում բնություն-քաղաքակրթություն բախումն առանցքային թեմա է. գլխավոր հերոս էլամ Հարնիշը, որն առաջին հայացքից հիշեցնում է Լոնդոնի «Հյուսիսային պատմվածքների» ոսկի որոնողներին, իրավամբ կրում է նրանց հատկանիշները. նրան ոչ միայն առաջ է մղում հարստանալու ձիրքը, այլև՝ վայրի բնության գրկում ներքին մոլուցքներին տրվելու անզուսպ ձգտումը: Բնությունը շռայլ է գտնվել նրա նկատմամբ՝ չխնայելով ո՛չ ֆիզիկական, ո՛չ ներքին կամային ուժերը: Հարնիշը գերմարդկային քայլերով շատ արագ հասնում է հաջողության: Լոնդոնը գրում է ոսկու տենդով տարված և հաղթանակած հերոսի գլխապտույտ կարիերայի մասին: Հարնիշը դառնում է միլիոնատեր: Վեպը կտրուկ անցում է կատարում Կալիֆորնիա, որտեղ արդեն Հյուսիսում խաղամոլության արդյունքում ձեռք բերված փորձը դառնում է Հարնիշի՝ բիզնեսում լուրջ հաջողություն գրանցելու հաղթաթուղթը:

Հարկ է մեջբերել Լոնդոնի առավել հայտնի «Մարտին Իդեն» (“Martin Eden”, 1909) վեպը. բարձր դասի հասարակության շրջանակներում երջանկության որոնումներով տարված հերոսի ողբերգական կործանում, որի նպատակն է ժխտել իրական երջանկության գոյությունն այնտեղ, որտեղ իշխում է «դրամը»: «Բոցավառ արշալույսը» վեպում, մերկացնելով Ամերիկայի անթագ տիրակալների աշխարհը, նրանց բարոյական սնանկությունը՝ գրողը փորձում է ելք գտնել նրա համար, ով հզորացել է սեփական ուժերով և դեռ չի կորցրել կյանքն ըստ արժանվույն գնահատելու ու վայելելու՝ Հյուսիսում ձեռք բերված արժեհամակարգը:

Ըստ էության, քաղաքակրթությունը, որը վկայում է մարդու առանձնացումը կենդանական աշխարհից և ապա՝ առաջընթացը սոցիալական աստիճանակարգով, հնարավորություն է ընձեռում մարդուն հանդես գալ որպես ստեղծագործող, ինքնաբավ էակ, փոխել աշխարհը, բնությունը ենթարկել իրեն: Ըստ այդմ էլ՝ տեխնածին քաղաքակրթությունն ունեցել և շարունակում է ունենալ մեծ նվաճումներ գիտատեխնիկայի, տնտեսության, բժշկության և այլ բնագավառներում: Սակայն, երբ գիտության և տեխնիկայի հզորացումն օգտագործվեց ի վնաս մարդու, քաղաքակրթության անբնական զարգացումը դարձավ գլոբալ հիմնախնդիր: Այս մասին ավելի խորը քաղաքական և սոցիալական ձգնաժամերը նկարագրված են Լոնդոնի «Երկաթե կրունկ» (“The Iron Heel”, 1908) վեպում, որտեղ հատկապես նկատելի են մարքսիզմի տեսության փիլիսոփայական, տնտեսագիտական և քաղաքական դրույթները, որոնք մեծ ազդեցություն են թողել 19-րդ դարի վերջի և 20-րդ դարի սկզբի սոցիալ-հասարակական մտքի զարգացման վրա:

Ստացվում է, որ *բանականությունը, բարոյականությունը և հումանիզմը՝* որպես գլոբալ հիմնախնդիրների հաղթահարման միջոցներ, դուրս են մղվում մարդկության զարգացման գործընթացից: Եվ Լոնդոնը, քաջ գիտակցելով մարդասիրության ոչնչացումն ու մարդու ընդվզումն իր իսկ տեսակի դեմ՝ անհատի իրական հանգստությունն ու ներքին հաշտությունը տեսնում է բնությանը մոտ լինելու անհրաժեշտության մեջ: «Բոցավառ արշալույսը» վե-

պում խիղճն ամբողջությամբ չկորցրած մարդը խզում է կապը բիզնես-աշխարհի հետ, հրաժարվում միլիոններից՝ հանուն կնոջ սիրո և ընտանեկան երջանկության: Բնություն վերադառնալու ճշմարտացիությունն ընդգծելու և արժևորելու մտադրությամբ Լոնդոնը գնում է ծայրահեղության. վեպի գլխավոր հերոսը, որն ամբողջ կյանքում ոսկի էր որոնել, բայց հարստանալուց հետո թողել էր ամեն ինչ և ապրում էր հողագործի համեստ կյանքով, շատ պատահաբար հողը փորելիս ոսկի է գտնում, սակայն հրաժարվում է վերցնել:

Ընդլայնելով մարդ-բնություն կապի կարևորության գաղափարը՝ Լոնդոնը բերում է այնպիսի փաստարկներ, որոնք հերքում են բնության ապահով պայմաններում ապրելու քայքայիչ ազդեցությունների գոյությունը: Հեղինակը բավականին հանգամանակից է նկարագրում հերոսին: Նա ցույց է տալիս Հարնիշի՝ արտաքին աշխարհի ազդեցության հետևանքով կրած գիտակից և ոչ գիտակից փոփոխությունները. նրա բարոյական կերպարն աստիճանաբար ապականվում է իր բորսայական գործունեության կոռուպցիոն ազդեցության հետևանքով ԱՄՆ տեղափոխվելուց հետո: Հարնիշը սովորում է պարկեշտ ուտել, հագնվել, բարձր դասին համապատասխան վարվեցողություն մշակել, անգլերենի դասերի հաճախել: Նրանից շատ քիչ ժամանակ է պահանջվում սոցիալական հարաբերությունների պարզ մեխանիզմը հասկանալու համար: Փոխվելով արտաքուստ՝ հերոսն ինքնաբերաբար կրում է նաև ներքին կերպարանափոխություն: Ներքին փոփոխություններն էլ իրենց հերթին կրկնակի հետք են թողնում հերոսի արտաքին տեսքի վրա: Հարնիշի դեմքը դառնում է մոայլ ու խոժոռ, աչքերում դաժանության արտահայտություն է հայտնվում, մարմինը թուլանում է, անհետանում է «հյուսիսի ճամփորդի կենսականորեն առողջ և ուժեղ արտաքինը»: Խմիչքը դառնում է առօրյա հոգսերից ժամանակավորապես ազատվելու ամենահեշտ միջոցը: Ֆինանսիստի անառողջ կյանքը սահմանափակվում է քիչ շարժվելով, շատ ուտելով, անքնությամբ և արտաքին տեսքի օրեցօր վատթարացմամբ: Այս դեպքում Լոնդոնն առաջարկում է երկու տարբերակ. կամ պարտություն քաղաքակիրթ աշխարհի սպառնալիքներին, կամ վերադարձ բնություն:

Բնության և քաղաքակիրթ աշխարհի բախումը, որը նեոռոմանտիկ գրականության առանցքային քննարկման թեմաներից է, առկա է Լոնդոնի գրեթե բոլոր վեպերում: «Սպիտակ Ժանիքը» (“White Fang”, 1906) և «Նախնիների կանչը» (“The Call of the Wild”, 1903) անիմալիստական վեպերում գլխավոր կենդանի-հերոսը պայքարում է քաղաքակրթության ու վայրի բնության բախման պայմաններում: «Լուսնի հովտում» այդ նույն աշխարհի անարդարությունն ամենամեծ սպառնալիքն է սիրող զույգի համար: «Բոցավառ արշալույսը» վեպում հերոսը կկործանվեր, եթե նրանում չարթնանար լոնդոնյան նեոռոմանտիկներին բնորոշ «նախնիների, այլ կերպ՝ բնության կանչը». Կալիֆոռնիայի լեռնոտ տարածություններով հաճախակի ձիավարությունների ժամանակ է միայն Հարնիշն իրեն մաքրված և կապանքներից ազատված զգում: Մարդու հոգին աննկատ այլանդակող քաղաքակրթությունից զերծ մաքուր բնության պայմաններում սիրելի կնոջ՝ Դիդ Մեսոնի հետ հանդի-

պումները հերոսին դրդում են մտածել բնության աշխարհ տեղափոխվելու մասին: Կյանքի փիլիսոփայության վերակառուցման հարցում, իհարկե, մեծ դեր է խաղում կնոջ հանդեպ սերը. Դիդն ասել էր, որ չի ցանկանում ամուսնանալ անազնիվ գործերի միջոցով հարստացած մի մարդու հետ, որը կյանքում «ոչինչ չի ստեղծում»:

Հարնիշն ի վերջո թողնում է խաղը և միլիոնները ներդնում Օքլենդի և շրջակա քաղաքների գեղեցկացման գործում: Ու թեև նա «արդար խաղ» էր սկսել, շարունակում էր պատկանել բիզնեսին: Մակայն այստեղ կարևորվում է այն հանգամանքը, որ հեղինակը պահպանում է Հարնիշի դրական հատկանիշը. նա չի մասնակցում աշխատավորներին խաբելու անազնիվ գործերին: Հենց այս հատկանիշն է նախապայման դառնում իշխող դասակարգին «դավաճանելու» և «հողագործի կյանք» վերադառնալու համար: Սերն ամենամեծ խաղադրույքն է Հարնիշի կյանքում: Նա հեռանում է քաղաքակիրթ աշխարհից Լուսնի հովիտ, որտեղ ամուսիններն իրական երջանկություն են գտնում:

Ջեք Լոնդոնը՝ հեղափոխության հավատարիմ ջատագովը, որը կոչ էր անում դիմել ակտիվ ու վճռական գործողությունների, ստեղծագործական կյանքի վերջին շրջանում հիասթափվում է, ինչը նպաստում է գրողի աշխարհայացքում անհատի վերաբերյալ նոր դիրքորոշման ամրապնդմանը:

Անհատապաշտական սկզբունքը, որի դեմ Լոնդոնը պայքարել էր գրեթե իր ողջ կյանքում, ավելի ու ավելի նկատելիորեն է գերիշխում, գրողը մեկուսանում է և ողջ ժամանակն անցկացնում Լուսնի հովտում գտնվող իր առանձնատանը:

Այդ պայքարի և դրա յուրօրինակ արդյունքի արտացոլումն էր 1913թ. լույս տեսած «Լուսնի հովիտ» վեպը: Եթե «Բոցավառ արշալույսը» վեպում մարդ-քաղաքակրթություն հակամարտությունն ավարտվում է փախուստով դեպի բնության աշխարհ, որը, ի դեպ, ունի արդարացում՝ սեփական խիղճը, ապա «Լուսնի հովտում» հերոսների փախուստն ունի այլ բնույթ. վերջիններս, պայքարելով երկրում տիրող անարդարության դեմ, կորցնում են իրենց ինքնությունը: Արտաքին աշխարհը սպառնում է խլել նրանց կյանքը: Անշուշտ, նախորդ վեպում ևս, ինչպես արդեն նշեինք, հերոսը կրում է ներքին ու արտաքին այնպիսի փոփոխություններ, որոնք վկայում են ինքնությունն աստիճանաբար կորցնելու վտանգի մասին:

Կա կարծիք, որ «Լուսնի հովիտ» վեպում փախուստն անարդարացի է, ավելի եսասիրական բնույթ է կրում: Կարծում ենք, որ, թեև փախուստի հանգամանքներն այդքան էլ չէին համապատասխանում Ամերիկայում տիրող իրականությանը, այնուամենայնիվ, դրա պատճառները վեպում բավականին հիմնարար են ներկայացված:

Վեպում ակնհայտ երևում է, որ երկրում տիրող սոցիալ-քաղաքական անառողջ վիճակը մոտ ապագայում էլք չէր ունենալու: Հեղինակը փորձում է ցույց տալ, թե ինչպես է հակասական, լարված մթնոլորտն իր ազդեցությունը թողնում հերոսների գիտակցության վրա: Երկարատև գործադուլներից մաշված, ամենօրյա ծեծկռտուքներից կարծրացած Բիլը սկսում է կոպիտ

վարվել կնոջ հետ: Կինն արդարացնում է ամուսնուն՝ մեղքը բարդելով արտաքին ուժերի ներգործության վրա:

Առանց վեպի վերջնամասի՝ այն կարող է դիտվել որպես քննադատական ռեալիզմին հատուկ նշանակալից ստեղծագործություն: Սակայն Լոնդոնի հերոսներին հաջողվում է երջանկություն գտնել «Լուսնի հովտում», ինչը բացառիկ երևույթ էր տվյալ ժամանակաշրջանի ԱՄՆ-ում: Հնարավոր է, որ Լոնդոնը գնաց իրականության մասնակի խեղաթյուրման՝ երջանիկ ավարտ ունենալու, ինչպես նաև՝ ինչ-որ չափով սեփական քայլն արդարացնելու համար:

Հարկ է նշել, որ Լոնդոնի վեպերը չեն սահմանափակվում ռեալիզմով: Նրա հերոսները գնում են պատրանքի հետևից, և որ ամենակարևորն է՝ գտնում են այն: Ի դեպ, և «Լուսնի հովտում», և «Բոցավառ արշալույսում», ինչպես Լոնդոնի բազմաթիվ գործերում, հերոսները բացառիկ են. նրանց բացառիկությունը պատկերվում է ոչ թե ամբողջ աշխարհի հետ համեմատության լայն ֆոնի վրա, ինչպես լինում է ժամանակի գրականության մեջ, այլ որևէ սոցիալական նեղ շրջանակում: Այս հերոսները մյուսներից տարբերվում են իրենց եզակիությամբ՝ այլ հերոսների հետ համեմատության հարացույցում. նրանք դիմում են համարձակ քայլերի՝ դեմ գնալով հասարակությանը: Հետևաբար, այն անհատապաշտական սկզբունքը, որոնցով լոնդոնյան հերոսները՝ նեոռոմանտիկ գրականության մեջ լայնորեն արծարծված «փոքր մարդիկ», մոտենում են Նիցշեի «գերմարդուն», ունի խիստ սահմանափակ բնույթ. նրանց սովորականից ավելի ուժեղ են դարձնում հանգամանքները. նույն անձինք չէին լինի բացառիկ բոլորովին այլ պայմաններում: Այս գործոններով ևս պայմանավորված են Լոնդոնի երկերում նեոռոմանտիկ գրականության բնորոշ առանձնահատկությունները:

Լուսնի հովիտը, որում իրենց երջանկությունն են գտնում Լոնդոնի հերոսները, Սոնտմայի այն հովիտն է, որտեղ Լոնդոնը բնակություն է հաստատել և ապրել կյանքի զգալի մասը: Վեպերում նա բացահայտում է սեփական փորձից ձեռք բերված հմտությունները, քաղաքակրթությունից բնություն վերադառնալու առավելությունները, որոնք կյանքն ավելի գունեղ ու յուրօրինակ են դարձնում՝ արտահայտելով նեոռոմանտիկի՝ շրջապատից իր բացառիկությամբ տարբերվելու, բնությանն ավելի մոտ լինելու, արարելու և այդպիսով սեփական ես-ին ավելի մոտենալու ձգտումը: Առաջին հայացքից սա փախուստ է, որը երբեմն ընկալվում է որպես դավաճանություն, գործն անավարտ թողնելու թուլակամություն: Սակայն սա մի նոր պայքար էր՝ հանուն մոռացված արժեքների արթնացման, իդեալների վերախմբատապաշտման՝ քաղաքի գորշ ու միապաղաղ կյանքից անցում կատարելով դեպի բնության աշխարհ, որտեղ մարդը վերադառնում է իր արմատներին:

Թեև գեղարվեստական աշխարհում փախուստը կարող է դառնալ միջոց, նույնն արդարացի չէ ասել իրական աշխարհի մասին: Լոնդոնի վեպերը նրա կյանքի հայելային արտացոլանքն են. նրա քայլը՝ հասարակական կյանքից հեռացումը դեպի բնություն, բազմաթիվ գրաքննադատների հավաստմամբ խորապես սխալ էր և չունեի արդարացում, քանզի հետագայում այն ողբերգական դեր խաղաց մեծ գրողի ճակատագրում:

Եզրակացություն

Այսպիսով, մարդկությունը, թևակոխելով զարգացման և առաջադիմության նոր՝ քաղաքակրթության դար, ընդլայնում է իր հնարավորությունները՝ ունենալով այնպիսի նվաճումներ, որոնք խոստանում են ապագայի լավատեսական հեռանկար: Մակայն աստիճանաբար մարդն արարում է այն, ինչը դառնում է սեփական տեսակի գոյության սպառնալիքը:

Անշուշտ, Լոնդոնը դեռևս իր ժամանակաշրջանում խորապես զգացել և կանխատեսել է մարդ-քաղաքակրթություն փոխհարաբերություններից բխող այն հակասությունները, որոնք հսկայական չափերի են հասնելու ապագայում: Քաղաքակիրթ աշխարհի նվաճումները մարդկության դեմ օգտագործելն արդեն իսկ դարձել է արդիականության գլոբալ հիմնախնդիր: Ժամանակակից մարդը, որը կանգնած է փակուղու առաջ, ո՛չ կարող է վերադառնալ նախնադարյան կյանքին, ո՛չ էլ գնալ գիտակից կործանման:

Որպես համամարդկային խնդրի լուծման հնարավոր տարբերակ՝ իր վեպերում և պատմվածքներում հեղինակը բազմիցս շեշտադրել է մարդասիրության գործոնը, որն անտեսելու դեպքում ճգնաժամն անխուսափելի է: Ուստի կարելի է հուսալ, որ լոնդոնյան նեոռոմանտիկ հերոսին բնորոշ հատկությունները, այն է՝ հումանիստական արժեքների վերականգնումը, բարոյական գիտակցության սկզբունքների վերարժևորումը, բանականությունը հնարավորություն կընձեռեն ժամանակակից մարդուն մոտենալ մարդկության փրկության այն ուղիներին, որոնք փնտրում էր իր ողջ կյանքի ընթացքում Ջեք Լոնդոնը:

Օգտագործած գրականության ցանկ

- Լոնդոն, Ջ. (1965). *«Լուսնի հովիտ»* // Երկերի ժողովածու, հատոր 11, թարգմանությունը՝ Ա. Բուդաղյանի, «Հայաստան» հրատ., Երևան:
- Լոնդոն, Ջ. (1966). *«Բոցավառ արշալոյս»* // Երկերի ժողովածու, հատոր 6, թարգմանությունը՝ Է. Ավագյան, «Հայաստան» հրատարակչություն, Երևան:
- Սարգսյան, Ա. (2018). *Արդիականության գլոբալ հիմնախնդիրները*, ուս. ձեռնարկ, ՀՊՏՀ «ՏՆՏԵՍԱԳԵՏ» հրատարակչություն, Երևան:
- Boorstin, D. (1974). *The Americans. The democratic experience*. New York: Vintage Books.
- Батулин, С. (1983). *«Ваш во имя революции»: рассказ о Джеке Лондоне / С. Батулин; худож. Е. Коган. — Москва: Детская литература.*
- Зверев, А. (1981). *Глазами необычного героя // Лондон Дж. Повести. — М.: Правда.*
- Луков, В. (1981). *История литературы. Зарубежная литература от истоков до наших дней.* М.: Академия, 2003.
- Толмачев, М. (2001). *Неоромантизм* // Литературная энциклопедия терминов и понятий под ред. А.Н. Николюкина. М.: НПК «Интелвак».
- Франс, Ан. (1960). *Предисловие к первому изданию «Железной пята» во французском переводе.* — В кн.: Франс Ан., Собр. соч Т. 8 М. Худож. Лит.

References

- London, J. (1965). “*Lusni hovit*” [The Valley of the Moon]//Yerkeri zhoghovatsu, hator 1, t’argmanut’yuny” A. Budaghyani, “Hayastan” hratarakchut’yun, Yerevan. (In Arm.)
- London, J. (1966). *Botsavar arshaluys* [Burning Daylight], Yerkeri zhoghovatsu, hator 6, t’argmanut’yuny” E. Avagyan, “Hayastan” hratarakchut’yun, Yerevan. (In Arm.)
- Sargsyan, A. (2018) Ardiakanut’yan global himnakhndirnery us. dzernark, [Global Problems of Modernity] HPTH, “TNTESAGET” hratarakchut’yun, Yerevan. (In Arm.)
- Baturin, S. (1983). «*Vash vo imya revolyutsii*»: *rasskaz o Dzeheke Londone* [“Yours in the name of the revolution”: a story about Jack London] / S. Baturin; khudozh. E. Kogan. — Moskva: Detskaya literatura. (In Rus.)
- Zverev, A. (1981). *Glazami neobychnogo geroya* [Through the eyes of an extraordinary hero] London Dzh. Povesti. – M.: Pravda.
- Lukov, V. (1981). *Istoriya literatury. Zarubezhnaya literatura ot istokov do nashikh dney* [History of literature. Foreign literature from origins to our days]. M.: Akademiya, 2003. (In Rus.)
- Tolmachev, V. (2001). *Neoromantizm*//Literaturnaya entsiklopediya terminov i ponyatiy podred [Neo-romanticism//Literary encyclopedia of terms and Concepts] A.N. Nikolyukina. M.: NPK «Intelvak». (In Rus.)
- Frans, An. (1960). *Predislovie k pervomuizdaniyu «Zheleznoypyaty» vofrantsuzskom perevode* [Preface to the first edition of “The Iron Heel” French translation]. – V kn.: Frans A Sobr. soch T. 8 M. Khudozh. Lit. (In Rus.)

Мариам Акопян

*Соискатель Института литературы им. М. Абеяна
Национальной академии наук Республики Армения
Эл. адрес: mar.hakopyan@mail.ru*

АКТУАЛЬНОСТЬ КОНФЛИКТА ЧЕЛОВЕК–ЦИВИЛИЗАЦИИ В НЕОРОМАНТИЧЕСКИХ РОМАНАХ ДЖЕКА ЛОНДОНА

В статье рассматривается проза Джека Лондона, посвященная человеку, природе и к проблеме их взаимоотношений с цивилизацией. Следует отметить, что только современная литературная критика выявила истоки неоромантической эстетики в романах Лондона, что позволило нам рассмотреть творчество Лондона с позиций неоромантической литературы, что и определяет новизну и современность статьи.

В свое время Лондон остро чувствовал и предвидел противоречия, возникающие во взаимоотношениях человека и цивилизации, которые будут усиливаться в будущем.

Цель статьи – рассмотреть влияние цивилизации на формирование личности человека, изучить разрушительные последствия некритического развития цивилизации в современном мире и найти возможные пути спасения на основе взглядов и предсказаний Джека Лондона. *В статье рассмотрены*

“*Время-не-ждёт*”, “Лунная долина” и другие романы, а также *мы осветили* формирование эстетики неоромантизма в прозе Дж. Лондона.

Таким образом, в статье рассмотрены пути нового подхода к проблемам, возникающим в результате взаимоотношений человека – природы и человека – цивилизации в творчестве Джека Лондона, присутствие которого обеспечивает своеобразие художественного мира писателя, связанных с развитием основных направлений американской литературы.

Ключевые слова: цивилизация, природа, неоромантизм, гуманизм, дегуманизация.

Mariam Hakobyan

Ph.D. student at M. Abeghyan Institute of Literature at National Academy of Sciences of the Republic of Armenia
Email: mar.hakopyan@mail.ru

THE CONTEMPORANEITY OF HUMAN-CIVILIZATION CONFLICT IN THE NEO-ROMANTIC NOVELS OF JACK LONDON

The article touches upon the problem of human – nature – civilization relationship in Jack London’s fiction. It should be stated that only the modern literary criticism has revealed the origins of neo-romantic aesthetics in Jack London’s novels allowing us to consider the American author’s prose from the perspective of neo-romantic literature, which determines the novelty and modernity of the article.

The purpose of the article is to highlight the influence of civilization on the formation of human identity, to reveal the destructive consequences of the uncritical development of civilization in the modern world, and to find the possible solutions taking into consideration the views and predictions of J. London on this topic. We referred to “*Burning Daylight*”, “*The Valley of the Moon*” and other works as well as we illuminated the formation of the aesthetics of neo-romanticism in J. London’s prose.

Thus, the article examines the ways of a new approach arising as a result of the relationship between human – nature and human – civilization.

Key words: civilization, nature, neo-romanticism, humanism, dehumanization.

Հոդվածը խմբագրություն է ներկայացվել՝ 2023թ. նոյեմբերի 29-ին:

Հոդվածը հանձնվել է գրախոսման՝ 2023թ. դեկտեմբերի 11-ին:

Հոդվածն ընդունվել է տպագրության՝ 2024թ. հունվարի 19-ին: